

KRZYSZTOF WRANA

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

BYTOM MIASTEM SEKTORA SZTUK I PRZEMYSŁÓW PERFORMATYWNYCH

Abstract: Bytom – City of the Performative Arts and Industries. Postindustrial cities, afflicted or affected or touched with the intense structural crisis, have to face the numerous social, economic and spatial challenges and to facilitate the deep reconstruction of its own image. In each of mentioned aspects the strong support can come from the utilization of the cultural heritage of the city and from the cultural activities undertaken within its territory. One of the cities which choose culture as one of its development priorities is Bytom. Its multi-cultural history, postindustrial monuments, unique spaces, regular cultural events and special institutions of the cultural sector have created the current potential of the city whose utilization can help in the transformation of the city and strengthen its position in the surroundings. A conditions for the successful process in this field is the shift of cultural competences of inhabitants and strengthening of the inter-sectoral relations based on the culture. In this context the special attention have to be payed on the co-operation of cultural and business entities which can contribute to the creation of cultural industries in the city.

1. Dziedzictwo i aktywności kulturalne Bytomia jako podstawa rozwoju przemysłów kultury

Na tle miast Aglomeracji Górnośląskiej, w których zachodziły w ostatnich kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu latach największe i najbardziej dynamiczne przemiany społeczno-ekonomiczne Bytom stanowi ośrodek pod wieloma względami wyjątkowy. Niewątpliwie jest to miasto, które podobnie jak miasta sąsiednie musiało zmierzyć się z problemami związanymi z upadkiem tradycyjnej gospodarki opartej na wydobywaniu węgla kamiennego oraz z wszelkimi konsekwencjami tego zjawiska. Jednak głębokość przemian oraz ich dynamika spowodowały, że w dużej mierze została utracona kontrola nad tym procesem. Bytom należy do najważniejszych ośrodków historycznych

Górnego Śląska; legitymuje się wielokulturowym dziedzictwem i bogactwem zabytkowej substancji architektonicznej, ale stał się skupiskiem negatywnych zjawisk dramatycznie oddziałujących na sferę gospodarczą, integralność społeczności lokalnej oraz ład przestrzenny. Jest to miasto, w którym zerwana została ciągłość rozwoju, a likwidowane lub radykalnie ograniczane działalności gospodarcze nie zostały zastąpione przez nowe podmioty, aktywności i produkty o konkurencyjności na poziomie międzynarodowym. Jedną z opcji przebudowy strukturalnej miasta jest wzmacnianie funkcji kulturalnych, które mogłyby tworzyć nowe impulsy do rozwoju lokalnego.

Siła kulturalna Bytomia kontrastuje z jego kondycją ekonomiczną i przejawia się na wielu płaszczyznach. Dostrzec ją można w aktywności środowisk twórczych, działalności instytucji kultury o randze regionalnej i ponadregionalnej, a także mniejszych i większych wydarzeniach ożywiających przestrzeń miasta i przyciągających odwiedzających. Jednak analizując potencjał kulturalny Bytomia należy zwrócić uwagę na wielowymiarowe zjawisko utraty ciągłości kulturowej miasta. Genezy tego zjawiska można doszukiwać się w mniej lub bardziej odległej przeszłości. Ciągłość kulturalna miasta, które zmieniło po II wojnie światowej swoją przynależność państwową musiała – siłą rzeczy – zostać częściowo zerwana. Środowiska artystyczne i instytucje kultury musiały być tworzone i organizowane od podstaw. Współczesna społeczność lokalna została ukształtowana jako konglomerat różnych tradycji i kultur. W warstwie materialnej doszło do dramatycznej degradacji substancji architektonicznej spowodowanej uszkodzeniami górniczymi, a także procesami likwidacji przedsiębiorstw oraz opuszczania terenów i obiektów przez dotychczasowych gospodarzy. Procesy te są tym bardziej dotkliwe, że w Bytomiu występuje wiele zabytków o różnej, także bardzo wysokiej wartości, które wymagają ponoszenia nakładów finansowych na ich pielęgnowanie lub rewaloryzację. Tkanka urbanistyczna i architektoniczna Bytomia ma wyjątkowy charakter. Została ukształtowana w procesie wielowiekowego rozwoju miasta, którego udokumentowana historia sięga XI w. Już wtedy miasto pełniło ważne funkcje obronne i handlowe, także o znaczeniu międzynarodowym. W 1254 r. Bytom uzyskał prawa miejskie, a w 1281 r. stał się stolicą księstwa bytomskiego. Do dzisiaj przetrwały z tego okresu założenia urbanistyczne miasta (owalny układ centrum miasta) i pewna część zabudowy (np. piwnice dawnego domu Gorywodów przy Rynku, czy fragmenty murów miejskich), które nadają dzisiejszej śródmiejskiej części Bytomia unikatowy charakter. W obrębie historycznego centrum mia-

sta zlokalizowana jest zdecydowana większość obiektów zabytkowych o najwyższych walorach. Spośród 2313 zewidencjonowanych obiektów o cechach zabytkowych 1710 zlokalizowanych jest właśnie w Śródmieściu. Pejzaż miasta, a szczególnie Rynku zdominowany jest przez zabudowę z przełomu XIX i XX stulecia, szczególnie przez czynszowe kamienice utrzymane w stylu eklektyzmu oraz historyzmu z elementami secesji; w mieście można odnaleźć obiekty reprezentujące także inne nurty architektoniczne przełomu XIX i XX w.: modernizm, ekspresjonizm, funkcjonalizm. Rozpoczęta w mieście pod koniec XIX w. intensywna wymiana istniejącej zabudowy doprowadziła do zwiększenia liczby kondygnacji budynków oraz zagęszczenia zabudowy podwórzy. Wielokulturowość miasta widoczna jest w secesyjnych kamienicach zaprojektowanych przez architektów bytomskich, berlińskich czy wiedeńskich. Na tym tle wyróżniającą się grupę tworzą wybitne, charakterystyczne secesyjne realizacje Carla Bruggera – głównie gmachy użyteczności publicznej – z wielobarwną cegłą glazurowaną. Cennym zespołem architektoniczno-urbanistycznym jest kompleks modernistycznej zabudowy sięgający czasów Republiki Weimarskiej, usytuowany w północnej i zachodniej części Śródmieścia oraz dzielnicy Rozbark. Charakter i ranga wymienionych zabytków wyróżniają Bytom na tle architektury innych miast Aglomeracji Górnośląskiej, których historia jest zwykle znacznie krótsza.

Na rozwoju miasta oraz jego dzisiejszym obliczu najsilniejsze piętno odcisnęło górnictwo i hutnictwo, dzięki którym Bytom szybko stał się największym ośrodkiem przemysłu i kluczowym centrum administracyjno-usługowym na Górnym Śląsku. Jednak dominacja tych działalności w strukturze gospodarczej miasta doprowadziła w końcu XX w. do pojawienia się wielu negatywnych zjawisk i procesów. Materialnym świadectwem rozwoju gospodarczego miasta są dawne zespoły przemysłowe, zabytki techniki oraz zachowujące lokalny śląski koloryt zabytkowe kolonie robotnicze. Do tych ostatnich należą m.in. dzielnica Bobrek, a także zabytkowa Kolonia Zgorzelec w dzielnicy Łagiewniki będąca znakomitym, dobrze zachowanym przykładem typowej zabudowy dzielnicy robotniczej z początku XX w. Obiekty poprzemysłowe są rozproszone w różnych dzielnicach miasta i zlokalizowane poza jego ścisłym centrum. W Bytomiu zewidencjonowano aż 36 zachowanych zespołów industrialnych i postindustrialnych o wartości zabytkowej. Do najwybitniejszych należą: wykorzystywany przemysłowo do dzisiaj modernistyczny zespół Elektrociepłowni „Szombierki” projektu Georga i Emila Zillmanów oraz takie poprzemysłowe obiekty, jak oczyszczalnia ścieków przy ul. Zabrzańskej z unikatowym wy-

posażeniem (projektu Carla Bruggera), cechownia i szyb „Bończyk” kopalni „Rozbark”, wieża wyciągowa dawnego szybu „Krystyna” kopalni „Szombierki”, czy zespół dawnych warsztatów naprawczych kolei wąskotorowych. Unikatowe w skali kraju są dwa, do dziś pełniące swe funkcje, zabytki techniki – linia Górnośląskich Kolei Wąskotorowych oraz najstarszy w Polsce regularnie kursujący tramwaj linii nr 38 obsługiwany przez wagony z lat 1949 i 1951¹.

Ten syntetyczny opis materialnego dziedzictwa kulturalnego Bytomia zdaje się wskazywać, że jego przestrzeń jest unikatowa w skali regionu i cechuje się wyjątkowymi walorami, które mogą istotnie wpływać na poziom atrakcyjności miasta dla mieszkańców i odwiedzających oraz środowisk twórczych. Liczba i urozmaicenie zabytków oraz specyficznie zagospodarowanych przestrzeni stanowią wyróżnik Bytomia wśród innych ośrodków Aglomeracji Górnośląskiej. Niestety, do formułowania znacznie bardziej ostrożnych i mniej optymistycznych wniosków skłania obecny stan przywołanych obiektów oraz niski poziom estetyki miasta, zwłaszcza jego centralnych przestrzeni publicznych. W krytycznym stanie znalazły się zabytki w Śródmieściu, a szczególnie XIX i XX-wieczna zabudowa czynszowa. Znaczna część cennych obiektów została bezpowrotnie zniszczona. Inne są zdegradowane w stopniu, który stawia pod znakiem zapytania ich przyszłe istnienie. Wiele obiektów wymaga podjęcia szybkich i radykalnych, a przez to kosztownych działań rewaloryzacyjnych i modernizacyjnych. Do takiej sytuacji przyczyniły się głównie wieloletnie zaniedbania w zakresie remontów budynków, a przede wszystkim występujące w Bytomiu szkody górnicze, których dewastacyjne efekty są wyjątkowe nawet wśród innych miast Aglomeracji Górnośląskiej. Dodatkowo, znaczną część substancji mieszkaniowej, zwłaszcza tej pochodzącej sprzed kilkudziesięciu lat cechuje słabe wyposażenie infrastrukturalne. Ogrzewanie piecowe generujące tzw. niską emisję oraz braki w infrastrukturze sanitarnej przekładają się na obniżenie atrakcyjności mieszkaniowej niektórych osiedli i dzielnic. Jest to szczególnie odczuwalne w koloniach robotniczych, które ze względu na swoją wyjątkową architekturę mogłyby stać się wizytówkowymi przestrzeniami mieszkaniowymi o wybitnych wartościach kulturowych. Tymczasem obecnie spełniają one jedynie warunki lokali socjalnych, zamieszkiwanych w dużej części przez osoby z dysfunkcyjnych grup społecznych.

---

¹ Informacje o historii Bytomia zaczerpnięto z: <http://www.republika.pl/kamienice-bytomia>, <http://mojbytom.pl/p,s,historia.html>, <http://www.bytom.pl>; Drabina (2000); *Lokalny Program...* (2007).

Osobną kategorią obiektów o potencjalnie wysokiej atrakcyjności są zabytki przemysłowe, szczególnie zlokalizowane na terenach zlikwidowanych kopalń i hut. Ich poziom dewastacji jest różny, a koszty przywrócenia do powtórnego użytkowania bardzo wysokie. Wynika to zarówno z wielkości tych obiektów, niejasnej sytuacji własnościowej, skali zaniedbań, a niejednokrotnie także zabytkowego charakteru ograniczającego możliwości adaptacji na nowe funkcje. Procesy likwidacyjne przedsiębiorstw spowodowały, że znaczna część zabytkowych zespołów przemysłowych uległa bezpowrotnemu zniszczeniu.

Skala koniecznych działań rewitalizacyjnych i modernizacyjnych przywracających i aktywizujących bytomskie dziedzictwo kulturowe zdecydowanie przekracza możliwości miasta. Bytom boryka się bowiem z licznymi problemami społecznymi i gospodarczymi komplikującymi jego sytuację budżetową. Trudno też liczyć na istotne włączenie w ten proces sektora prywatnego, dla którego decydującym kryterium podejmowanych działań jest rachunek ekonomiczny. Stan poszczególnych obiektów, a także przestrzeni miasta tworzy trudne, lecz jednocześnie inspirujące warunki do rozwoju funkcji kulturalnych w Bytomiu.

Znacznie lepiej wygląda sytuacja miasta w zakresie obiektów i aktywności kulturalnych. W Bytomiu obserwowany jest systematyczny rozwój infrastruktury kultury. Jej stan obecny można uznać za dostateczny, chociaż przyjęcie w rozwoju miasta priorytetu kulturalnego pociąga za sobą konieczność realizacji nowych inwestycji oraz podejmowania działań modernizacyjnych. Infrastruktura znajdująca się w dyspozycji dwóch głównych instytucji kultury w Bytomiu – Opery Śląskiej i Bytomskiego Centrum Kultury – umożliwi realizację większości wydarzeń teatralnych i muzycznych o średniej skali. Opera Śląska mieści się w zabytkowym gmachu byłego Teatru Miejskiego z lat 1899-1901, wybudowanego w stylu neoklasycystycznym według projektu Aleksandra Böhma, w którym znajduje się główna sala mogąca pomieścić 423 widzów, a także mniejsza sala im. Adama Didura na 176 osób². Bytomskie Centrum Kultury dysponuje salą na 500 osób oraz kilkoma mniejszymi salami do realizacji wydarzeń kameralnych. W ostatnim czasie (2010 r.) w Bytomiu została oddana do użytku nowoczesna hala widowiskowo-sportowa „Na Skarpie” o widowni mieszczącej ok. 1000 osób i dobrym wyposażeniu sprzętowym. Również w 2010 r. miasto wzbogaciło się o nowe, kameralne obiekty kulturalne zlokalizowane w Śródmieściu w nowym centrum handlowo-usługowym „Agora”.

² <http://www.opera-slaska.pl/>.

Obiektami kultury w Bytomiu, które nie są wprost związane z działalnością sektora sztuk performatywnych, lecz są wykorzystywane do realizacji kameralnych wydarzeń z tego zakresu są Muzeum Górnośląskie oraz Miejska Biblioteka Publiczna (tab. 1). W szczególności są to wydarzenia obejmujące muzykę i sztuki liryczne. Omawiane instytucje i ich obiekty mają także istotne znaczenie w realizacji aktywności edukacyjnych przyczyniających się do zwiększania zainteresowania mieszkańców ofertą kulturalną miasta, przebudowy ich stylu życia, a w szczególności tworzenia fundamentów dla lokalnego popytu na kulturę w długim horyzoncie czasu.

Bytomscy artyści bardzo chętnie wykorzystują do swoich projektów poprzemysłowe lub przemysłowe obiekty, takie jak chociażby budynek Elektrociepłowni Szombierki. W nieodległej przyszłości planowana jest adaptacja jednego z takich budynków (cechownia kopalni Rozbark) na potrzeby Śląskiego Teatru Tańca, który obecnie większość swoich spektakli wystawia w Bytomskim Centrum Kultury. Poszukiwanie przez bytomskich twórców nowych przestrzeni do realizacji wydarzeń kulturalnych, sprzyja ożywianiu miejsc intrygujących swoją historią czy oryginalną architekturą, których w mieście nie brakuje. Na szczególną uwagę zasługują coraz liczniejsze działania wykorzystujące na niekonwencjonalne aktywności kulturalne wielokubaturowe obiekty i tereny poprzemysłowe, z których część jest predestynowana do organizacji koncertów, widowisk, wystaw i innych wydarzeń. Przestrzenie te są dla ludzi kultury swoistym wyzwaniem oraz inspiracją do podejmowania innowacyjnych, a czasem nawet ryzykownych projektów. Wykorzystanie dziedzictwa poprzemysłowego otwiera nowe możliwości realizacyjne i przyczynia się do zwiększania siły wyrazu wystawianych dzieł. Wprowadzanie nowych funkcji do takich obiektów wpływa na pozytywną zmianę wizerunku miasta oraz przerzucania mostów między kulturą współczesną a bogatymi, wielokulturowymi tradycjami Bytomia.

Należy jednak zaznaczyć, że wspomniane przestrzenie i obiekty, czy to typowo kulturalne, czy postindustrialne, wymagają stałego doposażania i modernizacji. Kreatywność środowisk twórczych oraz interesujące pomysły artystyczne muszą być wspierane przez nowoczesne, rozwijające się w dynamicznym tempie technologie gwarantujące realizację wydarzeń na odpowiednim poziomie. Jest to konieczny warunek do podtrzymywania atrakcyjności Bytomia jako ośrodka o wysokiej atrakcyjności zarówno dla twórców, jak i odbiorców kultury. Postindustrialny sztafaż należy traktować jako element wpisujący się w pewną modę, lecz nie dający trwałych podstaw

do długofalowego rozwoju sektora wydarzeń kulturalnych w Bytomiu. Ponadto, istniejące, lecz niewykorzystywane lub słabo wykorzystywane obiekty kultury wymagają otoczenia szczególną troską. W przeciwnym razie grozi im dewastacja lub nawet zniszczenie, tak jak stało się to z budynkiem kina „Gloria” z 1931 r. – jednego z najstarszych kin na Śląsku – którego sala spłonęła w kwietniu 2011 r.

Istotnym deficytem infrastrukturalnym w zakresie działalności kulturalnych w Bytomiu jest także ograniczona liczba dobrze wyposażonych obiektów

Tabela 1

Podstawowe urządzenia infrastruktury kultury w Bytomiu

Typ obiektów	Podstawowe obiekty (infrastruktura)	Realizowane wydarzenia kulturalne
Obiekty instytucji kultury sektora sztuk performatywnych	<ul style="list-style-type: none"> ● Bytomskie Centrum Kultury, ● Opera Śląska. 	<ul style="list-style-type: none"> ● spektakle teatralne, ● spektakle operowe, ● koncerty, ● spektakle taneczne, ● warsztaty dla twórców.
Inne instytucje kultury	<ul style="list-style-type: none"> ● Miejska Biblioteka Publiczna im. prof. W. Studenckiego, ● Muzeum Górnos Śląskie, ● sale domów kultury (dwa Młodzieżowe Domy Kultury oraz Spółdzielczy Dom Kultury Muza). 	<ul style="list-style-type: none"> ● imprezy kameralne, ● koncerty, ● spotkania z twórcami.
Obiekty placówek edukacyjnych	<ul style="list-style-type: none"> ● sale koncertowe Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej, ● sale domów kultury. 	<ul style="list-style-type: none"> ● koncerty, ● konkursy muzyczne, ● warsztaty muzyczne.
Industrialne i postindustrialne	<ul style="list-style-type: none"> ● Elektrociepłownia Szombierki. 	<ul style="list-style-type: none"> ● spektakle operowe, ● koncerty, ● spektakle taneczne.
Sportowe i rekreacyjne	<ul style="list-style-type: none"> ● hala widowiskowo-sportowa „Na Skarpie”, ● Dolomity Sportowa Dolina. 	<ul style="list-style-type: none"> ● imprezy kulturalne o charakterze masowym.
Handlowe	<ul style="list-style-type: none"> ● Centrum Handlowo-Usługowe „Agora”. 	<ul style="list-style-type: none"> ● spektakle teatralne, ● koncerty, ● wystawy, ● warsztaty.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy danych zawartych w materiałach informacyjnych opisywanych instytucji (tab. 1-3).

tów o mniejszej skali, które mogłyby być wykorzystywane przez offowe lub amatorskie środowiska twórcze. Występowanie takich obiektów przyczyniłoby się do zwiększenia zaangażowania mieszkańców w działania kulturalne oraz przybliżyłoby ofertę kulturalną mieszkańcom dzielnic. Obecnie, większość instytucji i wydarzeń kulturalnych koncentruje się w Śródmieściu, zaś oferta kulturalna w dzielnicach jest mocno zredukowana. Warto zauważyć, że rozległość miasta, a przede wszystkim zróżnicowanie społeczne i częściowo kulturowe jego dzielnic uzasadniają odejście od modelu koncentrowania funkcji wyższego rzędu w centrum. Kultura może odgrywać również ważną rolę w ożywianiu dzielnic miasta i związanych z nimi społeczności lokalnych. Dlatego, wskazane jest rozwijanie sieci mniejszych obiektów kultury bliskich mieszkańcom różnych części miasta. Także w przypadku takich obiektów konieczne jest nadanie im odpowiedniego standardu, który twórcom umożliwiałby nieskrępowane realizowanie wizji i zamierzeń artystycznych, zaś odbiorcom gwarantowałby wysoki komfort uczestnictwa w wydarzeniach.

Do najważniejszych atutów Bytomia w dziedzinie kultury należy funkcjonowanie w mieście instytucji kultury i środowisk twórczych przejawiających wysoki poziom aktywności i kreatywności. Oczywiście, liczba markowych instytucji kultury w Bytomiu – w porównaniu z miastami tradycyjnie uznawanymi za ważne ośrodki kultury – może być uznana za niezbyt imponującą, zwraca jednak uwagę ich wyjątkowość. Opera Śląska jest jedną z ośmiu polskich oper, zaś Śląski Teatr Tańca nie ma swojego odpowiednika w kraju. Centrum Sztuki Współczesnej „Galeria Kronika” uznawane jest za jedną z najważniejszych placówek prezentujących i promujących nowoczesne nurty sztuk wizualnych w Polsce. Cechą wyróżniającą bytomskie instytucje jest ich otwarcie na współpracę z różnymi, także międzynarodowymi środowiskami. W tym aspekcie, istotną rolę odgrywa Bytomskie Centrum Kultury będące faktycznym centrum życia kulturalnego miasta. Jest to instytucja organizująca liczne wydarzenia, adresowane do odbiorców o różnych kompetencjach kulturowych, z udziałem zaproszonych artystów z Polski i ze świata.

Ponadto, bytomskie instytucje kultury obok wysokiego poziomu profesjonalnego cechuje także duże zaangażowanie w inicjatywy wykraczające poza wąsko rozumianą działalność kulturalną. Instytucje te podejmują projekty edukacyjne i społeczne. Dzięki temu kultura wysoka w mieście nie jest hermetyczna i odizolowana od codziennego życia mieszkańców, lecz wrasta w lokalną tkankę społeczną, a środowiska twórcze są aktywnymi podmiotami wpływającymi na procesy rozwojowe w Bytomiu.

Ostatnie lata są okresem wyraźnej intensyfikacji i poszerzania zakresu aktywności bytomskich instytucji kultury. Istotnym kierunkiem jest poszukiwanie nowych form działalności oraz sposobów dotarcia do odbiorców. Bardzo widoczne jest też otwieranie się środowisk kulturotwórczych na inne sektory, w szczególności na biznes. Pojawienie się takich kierunków wynika z coraz silniej odczuwanej, przez instytucje sektora kultury, presji mechanizmów rynkowych.

Ograniczony zakres finansowania kultury ze środków publicznych powoduje, że bytomskie instytucje kultury poszukują nowych źródeł utrzymania. Odbiorcy wydarzeń są postrzegani jako klienci, których trzeba zainteresować ofertą i dostarczyć im wrażeń na takim poziomie, aby wygrać konkurencję nie tylko z ofertą innych instytucji kultury, ale także z innymi usługami związanymi ze spędzaniem czasu wolnego.

Instytucje kultury (tab. 2) coraz większą uwagę poświęcają tworzeniu oferty dla biznesu. Menedżerowie kultury zdają sobie sprawę z tego, że w przeważającej większości wszelkie formy mecenatu i sponsoringu kultury realizowane przez firmy nie mają charakteru charytatywnego. Dla ludzi biznesu zaangażowanie we wspieranie kultury ma sens wtedy, gdy przyczynia się do

Tabela 2

Kluczowe instytucje kultury i środowiska twórcze w Bytomiu

Reprezentowany sektor kultury	Bytomskie instytucje kultury i środowiska twórcze
Sztuki performatywne	<ul style="list-style-type: none"> ● Opera Śląska, ● Śląski Teatr Tańca, ● Bytomskie Centrum Kultury.
Sztuki wizualne	<ul style="list-style-type: none"> ● Centrum Sztuki Współczesnej „Galeria Kronika”, ● Galeria Sztuki Użytkowej „Stalowe Anioły”, ● inne prywatne galerie.
Dziedzictwo	<ul style="list-style-type: none"> ● Muzeum Górnos Śląskie, ● Miejska Biblioteka Publiczna im. prof. Władysława Studenckiego.
Edukacja kulturalna i artystyczna	<ul style="list-style-type: none"> ● Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. F. Chopina, ● Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. L. Różyckiego, ● Wydział Tańca Współczesnego PWST.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy danych zawartych w materiałach informacyjnych opisywanych instytucji oraz w materiałach Urzędu Miasta Bytomia.

sukcesu firmy. Dlatego też, instytucje kultury zmuszone są do tworzenia specyficznej oferty atrakcyjnej dla sektora biznesu. Główne korzyści oczekiwane przez firmy dotyczą wzmacniania marki i tworzenia wizerunku firmy.

Wreszcie, bardzo istotnym źródłem pozyskiwania dodatkowych środków przez bytomskie instytucje kultury są programy unijne. Wykorzystywane są zarówno na rzecz rozwoju posiadanej infrastruktury, jak również jako wsparcie dla realizacji projektów wydarzeń i różnych akcji o charakterze artystycznym. Dostępność tych środków wpływa także na wzrost zainteresowania podmiotów kultury podejmowaniem działań w sferze społecznej, szczególnie adresowanych do grup defaworyzowanych. Kompetencje menedżerów kultury w Bytomiu w zakresie przygotowywania i obsługi projektów finansowanych z programów unijnych stale wzrastają. Jest to źródło finansowania doceniane i chętnie wykorzystywane przez bytomskie instytucje kultury.

2. Widowiska sceniczne i plenerowe w Bytomiu

Dziedzictwo historyczne i kulturowe Bytomia oraz potencjał i aktywności działających w nim instytucji kultury tworzą dobrą podstawę do rozwoju oferty kulturalnej o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym (tab. 3-5). Silna obecność w mieście sektora sztuk performatywnych może być przede wszystkim wykorzystana do stworzenia oferty wydarzeń scenicznych i plenerowych atrakcyjnych dla mieszkańców miasta, Aglomeracji Górnośląskiej i regionu, a w pewnych przypadkach także dla odbiorców spoza regionu. Co więcej, wydarzenia te mogą być istotną szansą dla zintensyfikowania procesów rozwojowych Bytomia oraz fundamentalnej przebudowy jego wizerunku.

Już dzisiaj Bytom posiada swoje marki kulturalne wyróżniające miasto w regionie i kraju, a przede wszystkim w profesjonalnych gremiach świata kultury. Obok prestiżowych instytucji dużą rolę odgrywają markowe wydarzenia. Na szczególną uwagę, ze względu na kulturalny profil miasta, zasługują wydarzenia muzyczne o wysokiej i utrwalonej renomie, które można uplasować w nurcie kultury wysokiej. Warto wymienić przede wszystkim takie wydarzenia, jak:

- organizowany od pięciu lat przez miasta Aglomeracji Górnośląskiej Międzynarodowy Festiwal Muzyki Dawnej im. G. Górczyckiego;
- Międzynarodowy Konkurs Wokalistyki Operowej im. A. Didura;
- imprezy muzyczne, na wysokim poziomie adresowane do szerokiej publiczności, w szczególności: spektakle Opery Śląskiej w nietypowej sce-

nerii (np. Bytomska Noc Świętojańska, czyli plenerowe spektakle Opery Śląskiej w Dolomitach Sportowej Doliny – terenie po dawnych kamieniołomach) oraz gale wielkich kompozytorów.

Z kolei aktywność Śląskiego Teatru Tańca – oprócz bieżącej działalności programowej – zaowocowała wylansowaniem ważnych – nie tylko w skali krajowej, ale także międzynarodowej – wydarzeń baletowych, takich jak:

- Międzynarodowa Konferencja Tańca Współczesnego,
- Festiwal Sztuki Tanecznej,
- Międzynarodowy Dzień Tańca na Śląsku.

Do najważniejszych imprez organizowanych w Bytomiu należy zaliczyć Festiwal Teatralny Teatromania. W trakcie jego jedenastu edycji Bytom gościł wiele wybitnych zespołów teatralnych nagradzanych na najważniejszych festiwalach na świecie, w tym na prestiżowym Edinburgh Festival Fringe. Różne rodzaje sztuki łączy Festiwal Sztuki Wysokiej, który jest imprezą plenerową ożywiającą przez kilka dni w roku centrum miasta. Również w tym przypadku, historia festiwalu przekroczyła już dziesięć lat. Systematycznie i dynamicznie zwiększa się liczba i poszerza spektrum imprez realizowanych na terenach i w obiektach postindustrialnych. Są to zarówno imprezy kulturalno-rozrywkowe, jak i widowiska sportowe. Część z tych wydarzeń nabrała cyklicznego charakteru i została wprowadzana do stałego kalendarza imprez (np. gale sportu, Festiwal Moc Bluesa). Systematycznie poszerzana jest też oferta turystyki aktywnej na terenach przemysłowych, np. tematyczna oferta w ramach *alternative tourism* oraz *turbo golf*. Zaobserwować można wzrost zainteresowania wydarzeniami plenerowymi angażującymi uczestników w sposób bezpośredni. Wśród takich imprez organizowanych w Bytomiu można wskazać:

- larpy, czyli plenerowe inscenizacje w stylu *fantasy*,
- zloty pojazdów militarnych połączone z inscenizacjami historycznymi (w 2010 r. VI edycja w br.),
- artystyczne gry miejskie, happeningi itp.

Wśród innych wydarzeń organizowanych w Bytomiu, o charakterze jednorazowym lub cyklicznym warto wymienić:

- Festiwal Nauki i Sztuki,
- plenerowe ekspozycje rzeźby,
- kulturalne, rozrywkowe, integracyjne wydarzenia w dzielnicach.

Analizując bytomskie potencjały sprzyjające tworzeniu oferty wydarzeń scenicznych i plenerowych nie można zapominać o wieloletnich tradycjach

sportowych miasta. Pozycja Bytomia w dziedzinie sportu profesjonalnego, w porównaniu z latami 70., czy 80. XX w., została nieco ograniczona, ale do dzisiaj rozgrywki ligowe, turnieje, mecze i konkursy przyciągają znaczną liczbę kibiców, szczególnie w takich dyscyplinach, jak: piłka nożna, łucznictwo, judo, hokej na lodzie. Trzeba jednak zaznaczyć, że infrastruktura sportowa miasta jest przestarzała i wymaga gruntownej modernizacji. Stan większości obiektów sportowych nie tylko nie spełnia kryteriów niezbędnych do organizowania imprez międzynarodowych, ale także stwarza realne zagrożenie dla organizacji krajowych imprez ligowych. Jaskrawym, negatywnym przykładem jest stadion piłkarski Polonii Bytom im. E. Szymkowiaka, którego stan obecny i brak podjęcia działań modernizacyjnych doprowadzą, najprawdopodobniej, do cofnięcia licencji dla Polonii Bytom na występy w piłkarskiej ekstraklasie. Brak nowoczesnego, bezpiecznego obiektu stadionowego stanowi duży deficyt

Tabela 3

Cechy kluczowych instytucji sektora kultury w Bytomiu

<p>Zasoby:</p> <ul style="list-style-type: none"> • znaczący potencjał majątkowy i techniczno-organizacyjny wykorzystywany do tworzenia oferty kulturalnej i pozakulturalnej adresowanej do różnych podmiotów, <p>Oferta:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stale poszerzany zakres działalności, w tym rosące zainteresowanie tworzeniem oferty dla sektora biznesu, <p>Finansowanie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wprowadzanie komercyjnych działalności i stopniowe wzmacnianie orientacji rynkowej przy utrzymującym się relatywnie niskim poziomie finansowania instytucji ze źródeł pozabudżetowych, <p>Pozycja w mieście:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koncentracja środowisk twórczych wokół bytomskich instytucji kultury i decydująca rola instytucji w animacji życia kulturalnego miasta, • uaktywnianie mieszkańców związane z podejmowaniem akcji ukierunkowujących mieszkańców nie tylko na „odbiór” sztuki, ale także na „udział” w sztuce, <p>Aktywności innowacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ukierunkowanie znacznej części działalności na nowe formy, nowe projekty – obecność w mieście sztuki nowoczesnej i eksperymentalnej, • rozbudowane kontakty krajowe i międzynarodowe owocujące zacieśnianiem relacji między twórcami, instytucjami oraz inicjowaniem nowych projektów artystycznych o wysokim poziomie kreatywności.
--

do organizowania nie tylko imprez sportowych, ale także wielkich wydarzeń rozrywkowych i kulturalnych.

Mimo występujących braków i problemów wydarzenia sceniczne i plenerowe można postrzegać jako obiecujący kierunek rozwoju Bytomia uzasadniony posiadanymi potencjałami oraz stopniowo zdobywanymi doświadczeniami. Pozycja miasta w tym zakresie powoli, lecz systematycznie się utrwała wpływając w dużym stopniu na zmianę wewnętrznego i zewnętrznego wizerunku Bytomia. Zagospodarowanie posiadanego potencjału, rewitalizacja terenów i obiektów miasta, rozwijanie działalności przez instytucje kultury i lokalne środowiska twórcze będą sprzyjać odbudowie rangi miasta. Umiejętna komercjalizacja produktów kulturalnych pozwoli w pewnym zakresie przebudować strukturę gospodarczą miasta i wzbogacić ofertę rynku pracy.

Bytom musi dołożyć starań, aby realizowane aktywności kulturalne były właściwie eksponowane i promowane. Można oczekiwać, że rozwijana oferta kulturalna miasta zwiększy zainteresowanie Bytomiem podmiotów ze-

Tabela 4

Wewnętrzne determinanty rozwoju sektora sztuk performatywnych oraz wydarzeń scenicznych i plenerowych w Bytomiu

Czynniki wspierające rozwój sektora sztuk performatywnych oraz wydarzeń scenicznych i plenerowych	Czynniki utrudniające rozwój sektora sztuk performatywnych oraz wydarzeń scenicznych i plenerowych
<ul style="list-style-type: none"> ● związani z miastem wysokiej klasy artyści oraz aktywni, poszukujące nowych pól działalności środowiska muzyczne i taneczne, ● rozwinięte, mające długie tradycje i wysoką renomę, obejmujące różne poziomy szkolnictwo artystyczne – szkoły muzyczne, baletowe, taneczne, ● organizacja i realizacja na terenie miasta ważnych wydarzeń artystycznych, w tym gromadzących liczną publiczność: widowiska, festiwale, wystawy, międzynarodowe projekty. 	<ul style="list-style-type: none"> ● niski wewnętrzny popyt na kulturę wynikający z niskiej siły nabywczej mieszkańców oraz niewyroblonych nawyków uczestnictwa w kulturze, ● relatywnie niewielka liczba firm zajmujących się komercjalizacją produktów kulturalnych miasta, ● zaniedbane, nieestetyczne przestrzenie publiczne miasta decydujące o jego mało atrakcyjnym wizerunku zarówno dla mieszkańców, jak i odwiedzających, ● braki infrastrukturalne ograniczające swobodę artystyczną oraz możliwości realizacji większych wydarzeń kulturalnych, ● wizerunek Bytomia ukształtowany w większym stopniu przez problemy miasta postindustrialnego niż realizowane aktywności kulturalne.

Źródło: Opracowanie własne (tab. 4, 6-8).

Tabela 5

Sektor i przemysły kultury jako siły napędzające procesy rozwoju Bytomia

Problem rozwoju miasta	Rola sektora i przemysłów kultury w rozwiązywaniu problemu rozwoju miasta	Proces rozwoju
Niska konkurencyjność struktury gospodarczej miasta, w której nie doszło do ukształtowania nowych, silnych gałęzi gospodarki opierających się na wykorzystaniu lokalnego kapitału intelektualnego	Wzbogacanie – na etapie projektowania, wytwarzania, promowania i sprzedaży – dóbr i usług oferowanych przez bytomskie firmy o wartości intelektualne, szczególnie mające swoje źródło w dziedzictwie kulturowym i aktywnościach kulturalnych miasta, decydujące o unikatowości produktów oraz podwyższające konkurencyjność lokalnych firm	Restrukturyzacja
Niska biznesowa atrakcyjność miasta, szczególnie dla inwestorów zewnętrznych zainteresowanych podjęciem działalności w Aglomeracji Górnośląskiej	Dostarczanie biznesowi kreatywnych korzyści zewnętrznych opierających się na potencjalnych sieciach kooperacji międzysektorowej oraz na transferze wartości między podmiotami reprezentującymi sektor kultury i sektor biznesu	Międzysektorowe partnerstwo lokalne
Ograniczone zainteresowanie podmiotów sektora biznesu środowiskiem lokalnym i wartościami pozarynkowymi	Stworzenie, przez instytucje sektora kultury oraz lokalne środowiska twórcze, oferty umożliwiającej biznesowi zaangażowanie się w działania kulturalne na zasadach mecenatu lub sponsoru	Spoleczna odpowiedzialność biznesu
Niski poziom komercyjnego wykorzystania potencjału kreatywnego miasta	Tworzenie miejsc pracy dla kapitału ludzkiego nowej generacji cechującego się wysokim poziomem wykształcenia, elastycznością kwalifikacji i wysoką mobilnością	Rozwój endogeniczny i równoważenie rynku pracy
Zdegradowane, nieatrakcyjne, nieefektywnie wykorzystywane obiekty i tereny, zwłaszcza postindustrialne	Wykorzystywanie dziedzictwa kulturowego i wyjątkowych cech przestrzeni przemysłowych dla rozwoju funkcji kulturalnych i przebudowy wizerunku miasta: realizacja wydarzeń kulturalnych w nietypowej scenerii, zagospodarowanie niewykorzystywanych obiektów i terenów na cele kultury, oddanie obiektów we władanie środowisk twórczych	Rewitalizacja
Niska atrakcyjność środowiska życia	Zwiększanie różnorodności miasta przez wzbogacanie oferty spędzania wolnego czasu o elementy atrakcyjne dla klasy kreatywnej	Podnoszenie jakości życia

Relatywnie niska pozycja miasta w aglomeracji górnośląskiej	Generowanie przestrzennych i funkcjonalnych wyróżników Bytomia wzmocniających pozycję i rangę miasta w Aglomeracji Górnośląskiej oraz tworzących jego nowy, postindustrialny wizerunek	Metropolizacja
---	--	----------------

Źródło: Opracowanie własne z wykorzystaniem diagnoz problemów rozwoju Bytomia zawartych w dokumentach strategicznych miasta.

wewnętrznych, a jednocześnie przyczyni się do odbudowania więzi mieszkańców ze swoim miastem. Magnesy (tab. 6), które obecnie mają przede wszystkim charakter potencjalny powinny zostać wylansowane w skali ponadregionalnej, umiejętnie obudowane o kolejne atrakcje, a także rozsądnie komercjalizowane z uwzględnieniem zasad rozwoju zrównoważonego.

Sytuacja społeczno-ekonomiczna Bytomia, pozycja miasta w Aglomeracji Górnośląskiej, doświadczenia środowisk twórczych, a także polityka władz lokalnych pozwalają postrzegać wydarzenia sceniczne i plenerowe jako ważny kierunek rozwoju kulturalnego miasta, który może w dłuższej perspektywie czasu mieć także znaczenie gospodarcze. Szeroka gama realizowanych w Bytomiu wydarzeń sugeruje konieczność przeprowadzenia ich segmentacji oraz wykonanie odpowiednich analiz możliwości ich dalszego rozwoju. W obrębie bytomskich wydarzeń scenicznych i plenerowych można wyróżnić takie segmenty, jak opisane w tab. 7.

Wskazane segmenty, ze względu na potencjał miasta, mają różne predyspozycje rozwojowe. Przede wszystkim, odrębnego potraktowania wymaga potencjał artystyczny oraz komercyjny wskazanych wydarzeń, ponieważ między tymi sferami występuje w mieście znaczny dysonans. Ogólnie, można stwierdzić, że w Bytomiu instytucje sektora kultury i środowiska twórcze stworzyły bardzo interesującą ofertę kulturalną, zawierającą ciekawe wydarzenia sceniczne i plenerowe, która jednak w niewielkim stopniu jest wykorzystywana do tworzenia produktów rynkowych.

Warto zwrócić uwagę na to, że część wyróżnionych segmentów sprzyja tworzeniu swoistej równowagi między działaniami zorientowanymi na pielęgnowanie dziedzictwa kulturalnego miasta z jednoczesnym rozwojem kultury współczesnej. Zadaniem tej ostatniej jest tworzenie nowych wartości, nawiązywanie do aktualnych problemów społecznych, komentowanie współczesnego świata. Ten kierunek działalności jest bardzo wyraźnie widoczny w Bytomiu, gdzie przykładowo takie instytucje sektora kultury, jak Śląski Teatr Tańca Współczesnego i Galeria Kronika, należą do kluczowych placówek sztuki współczesnej w kraju.

Magnesy kulturalne Bytomia

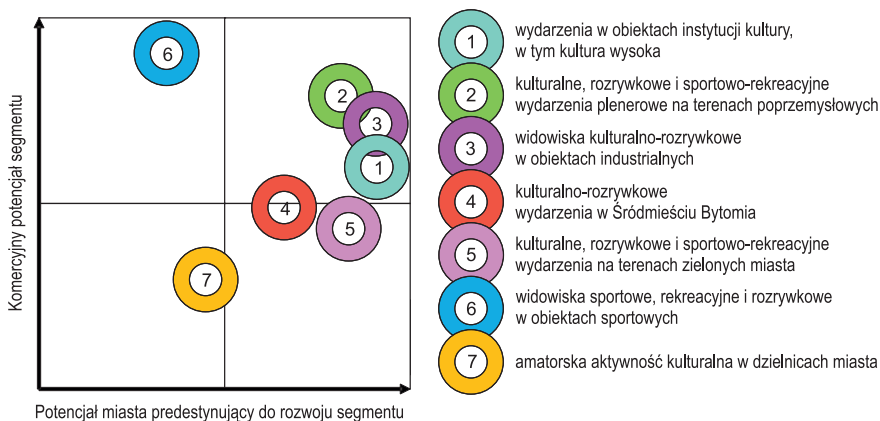
Kategoria	Magnesy Bytomia jako miasta sztuk performatywnych oraz widowisk scenicznych i plenerowych
Instytucje o wysokiej sile przyciągania odbiorców	<ul style="list-style-type: none"> ● Opera Śląska, ● Śląski Teatr Tańca (z planowaną siedzibą w dawnej cechowni kopalni Rozbark), ● Bytomskie Centrum Kultury, ● Muzeum Górnos Śląskie, ● Centrum Sztuki Współczesnej „Galeria Kronika”, ● Miejska Biblioteka Publiczna,
Miejsca-magnesy	<p>miejsca w dyspozycji bytomskich instytucji kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● obiekty Opery Śląskiej, ● Bytomskie Centrum Kultury, ● centralne przestrzenie publiczne – rynek miasta wraz z zabytkami oraz z infrastrukturą i wydarzeniami, główne ulice przylegające do Rynku (ul. Dworcowa, pl. Jana III Sobieskiego), ● elektrociepłownia Szombierki – prawie stuletni obiekt, użytkowany w dalszym ciągu na cele przemysłowe, będący jednocześnie miejscem realizacji wielu wydarzeń rozrywkowych, artystycznych, oraz skupiający artystów fotografików i malarzy, jedno z najważniejszych miejsc na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, ● Górnos Śląska Kolej Wąskotorowa – najstarsza, nieprzerwanie eksploatowana linia kolejowa na świecie, której historia sięga 1853 r., <p>przestrzenie rekreacji i sportu:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Dolomity Sportowa Dolina – całoroczne centrum narciarskie i snowboardowe na terenach po dawnym kamieniołomie, ● parki miejskie, w szczególności zabytkowy park im. Franciszka Kachla będący jednym z najstarszych obiektów tego typu na Górnym Śląsku, ● przestrzenie przyrodnicze, w tym obejmujący prawie 25 ha powierzchni rezerwat przyrody Segiet z cennymi stanowiskami roślinnymi zachowanymi na terenach po dawnych wyrobiskach górniczych, ● centrum handlowe „Agora” z miejscami do realizacji funkcji kulturalnych,

Znaczenie pozarynkowe instytucji sektora kultury Bytomiu widoczne jest w odważnych działaniach kulturalno-społecznych adresowanych do defaworyzowanych grup społecznych oraz osób dotkniętych różnymi problemami czy nawet patologiami. Dzięki temu, uzyskiwane są istotne korzyści społeczne, a jednocześnie wzmacniany jest kapitał kulturowy miasta i jego dzielnic.

Produkty-magnesy	<p>produkty sektora sztuk performatywnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Bytomska Noc Świętojańska realizowana wspólnie przez Operę Śląską wraz z Urzędem Miasta, ● spektakle operowe Opery Śląskiej, ● Międzynarodowe Konferencje Tańca Współczesnego i Festiwale Sztuki Tanecznej organizowane przez Śląski Teatr Tańca, ● koncerty i spektakle wystawiane w Bytomskim Centrum Kultury, w tym spektakle Śląskiego Teatru Tańca oraz wydarzenia z udziałem zapraszanych gości, ● działalność edukacyjna w dziedzinie baletu prowadzona systematycznie przez Śląski Teatr Tańca, Wydział Tańca Współczesnego PWST, Ogólnokształcącą Szkołę Baletową im. L. Różyckiego, ● coroczny cykl koncertów „Moc Bluesa” organizowany przez Bytomskie Centrum Kultury z udziałem Elektrociepłowni Szombierki, ● <i>meeting room</i>, czyli przestrzeń w Centrum Sztuki Współczesnej „Galeria Kronika” udostępniana zapraszającym wybitnym polskim artystom w celu zaprojektowania i zaproponowania tematu przewodniego organizowanych w zaprojektowanej przestrzeni zdarzeń, <p>produkty spoza sektora sztuk performatywnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● projekty kulturalne w przestrzeni publicznej, wystawy, warsztaty – Galeria Kronika.
------------------	--

Źródło: Opracowanie własne na podstawie analizy opracowań miejskich oraz danych zawartych na stronach internetowych instytucji.

Ryc. 1. Portfel wydarzeń scenicznych i plenerowych w Bytomiu

Źródło: Opracowanie własne (ryc. 1-3).

Biorąc pod uwagę możliwości dotarcia ze stworzoną ofertą kulturalną do odbiorców w mieście i jego otoczeniu należy uwzględnić specyfikę produktu kulturalnego. Kultura nie może być traktowana jak inne produkty rynkowe, bowiem tworzy wartości, których znaczenie ujawnia się nie tylko w momencie komercjalizacji i wyraża się nie tylko w pieniądzu. Kultura ma wartość au-

Tabela 7

Wydarzenia sceniczne i plenerowe w Bytomiu

Segment wydarzeń scenicznych i plenerowych	Przykładowe wydarzenia w ramach segmentu realizowane w Bytomiu
1. Wydarzenia, w tym duża liczba w dziedzinie kultury wysokiej, realizowane w obiektach instytucji kultury, szczególnie tych, które związane są ze sztukami performatywnymi	<ul style="list-style-type: none"> ● repertuarowe spektakle w Operze Śląskiej, ● wydarzenia sceniczne realizowane w Bytomskim Centrum Kultury z udziałem artystów miejscowych oraz zaproszonych gości.
2. Kulturalne, rozrywkowe i sportowo-rekreacyjne wydarzenia plenerowe realizowane na terenach przemysłowych	<ul style="list-style-type: none"> ● Bytomska Noc Świętojańska organizowana w Dolomitach Sportowej Dolinie (urządzony na terenie wyrobisk dawnego kamieniołomu teren rekreacyjny wykorzystywany również do organizacji imprez masowych), ● wydarzenia z zakresu turystyki alternatywnej, np. turbo golf.
3. Widowiska kulturalno-rozrywkowe w obiektach przemysłowych i przemysłowych	<ul style="list-style-type: none"> ● wydarzenia sceniczne realizowane w Elektrociepłowni Szombierki: <i>Moc Bluesa</i>, gościnne koncerty zapraszanych artystów w ramach cyklu <i>Tylko nie Bytom</i>, ● <i>lapy</i> w obiektach i przestrzeniach industrialnych.
4. Kulturalno-rozrywkowe wydarzenia realizowane w śródmieściu Bytomia	<ul style="list-style-type: none"> ● wydarzenia plenerowe w ramach Święta Bytomia realizowane na Rynku, ● <i>Krawiecka Art Pasaż</i> – cykl wydarzeń plenerowych na ul. Krawieckiej przylegającej do Rynku.
5. Kulturalne, rozrywkowe i sportowo-rekreacyjne wydarzenia na terenach zielonych miasta	<ul style="list-style-type: none"> ● koncerty w parkach miejskich.
6. Widowiska sportowe i rozrywkowe w obiektach sportowych	<ul style="list-style-type: none"> ● turnieje tańca w hali widowiskowo-sportowej „Na Skarpie”, ● wydarzenia sportowe (typu outdoor i indoor).
7. Amatorska aktywność kulturalna w dzielnicach miasta	<ul style="list-style-type: none"> ● warsztaty, konkursy, spektakle, koncerty w domach kultury, ● występy artystyczne w trakcie świąt dzielnic lub imprez środowiskowych.

tonomiczną przejawiającą się w wielu płaszczyznach funkcjonowania miasta i jego mieszkańców. Proste dostosowanie oferty kulturalnej do oczekiwań odbiorców tworzy istotne zagrożenie zdegenerowania i niepełnego wykorzystania posiadanego przez miasto, instytucje kultury i środowiska twórcze potencjału kreatywnego. Do warunków, które powinny być traktowane jako konieczne w tworzeniu oferty wydarzeń scenicznych i plenerowych należy zaliczyć:

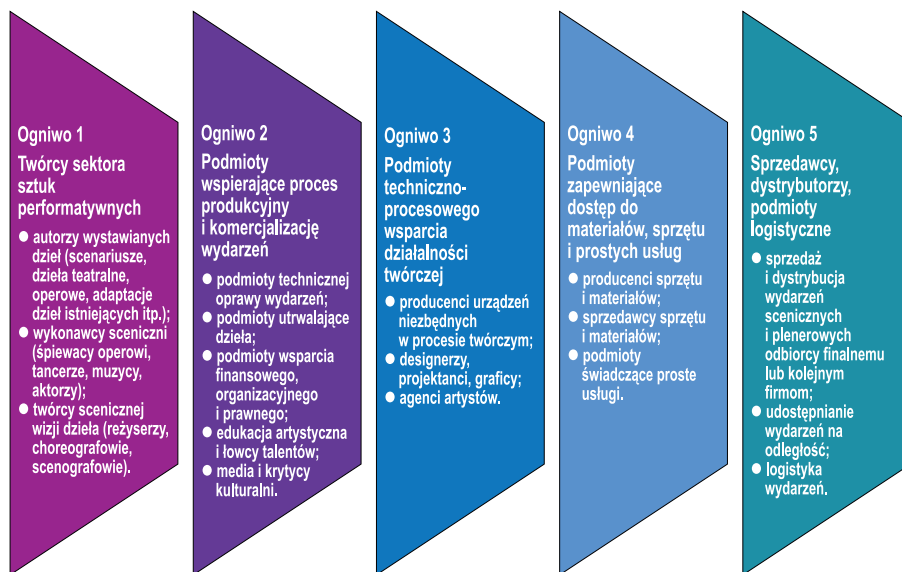
- zachowanie lokalnej specyfiki, co jednak nie wyklucza wzbogacania twórczości o wartości globalne oraz szerokie wykorzystywanie nowych form przekazu i technologii organizowania wydarzeń;
- traktowanie aktywności kulturalnych o najwyższej wartości artystycznej, jako niezbędnego i najbardziej cennego potencjału stojącego u podstaw tworzenia specyficznej i wartościowej oferty kulturalnej miasta, nawet jeżeli aktywności te, same w sobie, nie cechują się znacznym potencjałem komercjalizacji (np. niektóre aktywności awangardowe, wykraczające poza nurty sztuki dobrze przyswojone przez odbiorców);
- stosowanie w procesie urynkowania kultury reguł rozwoju zrównoważonego na tych samych zasadach, jak jest to czynione w przypadku zasobów przyrodniczych, tj. niedopuszczanie do utraty wartości kulturowych, które nie są odnawialne.

W związku z powyższym, tworzenie oferty kulturalnej, w tym realizacja wydarzeń scenicznych i plenerowych wymaga odpowiedzialnego i świadomego podejścia łączącego troskę o pozyskanie i zaspokojenie oczekiwań odbiorcy z troską o dziedzictwo kulturowe miasta.

3. Łańcuch podaży przemysłów kultury opierających się na wykorzystaniu bytomskiego sektora sztuk performatywnych

Stworzenie oferty kulturalnej o wysokiej wartości artystycznej, a jednocześnie charakteryzującej się wysoką atrakcyjnością rynkową wymaga połączenia kompetencji wielu podmiotów reprezentujących różne sektory. Wskazane jest więc myślenie kategoriami łańcucha podaży, którego poszczególne ogniwa tworzą wyspecjalizowane podmioty o komplementarnych potencjałach i kompetencjach. Łańcuch podaży dla sztuk performatywnych i wydarzeń scenicznych i plenerowych został przedstawiony na ryc. 2.

Stosując schemat analizy zamieszczony na ryc. 2 można dokonać opisu potencjału Bytomia w poszczególnych ogniwach zdefiniowanego łańcucha

Ryc. 2. Łańcuch podażowy dla sektora sztuk performatywnych oraz wydarzeń scenicznych i plenerowych

podażowego. Podana liczba podmiotów powinna być traktowana jako orientacyjna, co związane jest z pewnymi trudnościami w pozyskaniu lub interpretowaniu dostępnych danych statystycznych. Jednak mimo tych zastrzeżeń, zamieszczone zestawienie pozwala ocenić proporcje między liczbą podmiotów w funkcjonujących w Bytomiu w poszczególnych ogniwach opisywanego łańcucha podażowego.

Zamieszczony w tab. 9 wykaz podmiotów w Bytomiu, związanych obecnie lub potencjalnie ze sztukami performatywnymi oraz działalnościami gospodarczymi powiązanymi z realizacją wydarzeń scenicznych i plenerowych, zawiera ponad pięćset różnego rodzaju jednostek reprezentujących kluczowe dla organizacji takich wydarzeń sektory – biznesowy, obywatelski, samorządowy.

Biorąc pod uwagę te ogniwa łańcucha podażowego, które są decydujące do kształtowania siły i perspektyw rozwoju przemysłów kreatywnych, tj. ogniwa pierwsze, drugie i trzecie, można zauważyć, że Bytom legitymuje się wyróżniającym potencjałem w ogniwie pierwszym. Stwierdzenie to jest prawdziwe zarówno w odniesieniu do liczby, jak też siły i znaczenia wyszczególnionych podmiotów. Podkreślenia wymaga to, że wśród podmiotów

ogniwa pierwszego znajdują się bytomskie instytucje kultury o wysokim poziomie artystycznym, silnej specjalizacji, długiej tradycji, bogatym i utrwalonym dorobku oraz wysokiej renomie. Są to także instytucje bardzo aktywne na polu tworzenia wokół siebie szerokiej sieci kontaktów z partnerami w kraju i na świecie. Potencjał i aktywności tych instytucji stwarzają dobre perspektywy do dalszego rozwijania atrakcyjnej oferty wydarzeń scenicznych i plenerowych – w tym również o znaczeniu rynkowym – w dziedzinie tańca, opery i muzyki. Współczesny repertuar i organizowane przez podmioty ogniwa pierwszego wydarzenia są już teraz na tyle pozytywnie utrwalone w świadomości odbiorców, że stanowią dobre tworzywo do wykorzystania przez firmy zajmujące się komercjalizacją wartości kulturalnych.

Wśród podmiotów najliczniej reprezentowanych w Bytomiu w ogniwie pierwszym są podmioty klasyfikowane jako realizujące działalność rozrywkową i artystyczną pozostałą. Niestety, trudno jest precyzyjnie określić, jaki jest zakres i waga działalności tych podmiotów w kontekście wydarzeń scenicznych i plenerowych.

Wyraźnie mniejsza jest liczba podmiotów reprezentujących ogniwo drugie. W zestawieniu znalazło się zaledwie 29 podmiotów z tej grupy. Doświadczenie kluczowych instytucji sektora kultury w Bytomiu, zasadniczo jest wystarczające do samodzielnego rozwiązywania problemów organizacyjnych, prawnych czy finansowych. W ramach tych instytucji powstały zespoły lub komórki organizacyjne zajmujące się tymi kwestiami na tyle profesjonalnie, że swoją ofertę usług kierują także do innych zainteresowanych podmiotów. Dobrym przykładem może być Impresariat Bytomskiego Centrum Kultury, będący jednostką samodzielną, wspierającą środowiska twórcze i inne podmioty kultury w organizowaniu wydarzeń. Na marginesie analizy potencjału ogniwa drugiego w Bytomiu, warto zauważyć, że finansowanie instytucji kultury ze środków publicznych daje im pewien komfort tworzenia i realizacji założonego repertuaru, jednak nie gwarantuje rozwoju tych instytucji. Jeszcze trudniejsza sytuacja dotyczy podmiotów małych, początkujących na rynku kultury. Niedostatki w zakresie oferty usług bezpośrednio wspierających proces tworzenia i produkcji wydarzeń istotnie ograniczają możliwości dalszego rozwijania podmiotów kultury oraz funkcji kulturalnych w Bytomiu.

W przypadku Bytomia, w ogniwie drugim należy wyeksponować znaczenie podmiotów edukacji artystycznej. Bytomskie szkoły artystyczne wychowują przyszłe pokolenia śpiewaków, muzyków, dyrygentów i tancerzy nie tylko „na potrzeby” lokalne. Absolwenci tych szkół cieszą się dużym uzna-

niem publiczności i zatrudniających ich instytucji kultury. Liczba tych szkół nie jest duża, lecz są to placówki o bogatych tradycjach, w których kształci się relatywnie duża liczba młodzieży.

Trudno w sposób jednoznaczny ocenić rozwój podmiotów kwalifikowanych do ogniwa trzeciego w Bytomiu. Nie jest wielkim zaskoczeniem, że śladowo obecne są w mieście podmioty reprezentujące producentów instrumentów muzycznych. Rynek profesjonalnego sprzętu muzycznego został w dużej części

Tabela 8

Kształtowanie rynkowej oferty przemysłów kultury,
w tym komercjalizacja wydarzeń scenicznych i plenerowych w Bytomiu

Budowanie typowych produktów rynkowych	Cechy produktów kultury	Strategia wobec produktów kultury
Przyzwyczajanie odbiorców do produktów o cechach powtarzalnych, dających pewność, utrwalających zachowania konsumenckie.	Kultura – działalność twórcza, sfera poszukiwania nowych form i odkrywania nowych treści.	<ul style="list-style-type: none"> • Zmienność treści i formy oraz zaskoczenie jako stałe cechy produktów kultury, do których odbiorca jest przyzwyczajany, a wręcz cech tych oczekuje i traktuje je jako kryteria jakości wydarzenia kulturalnego.
Standaryzacja produktów sprzyjająca obniżaniu kosztów oraz docieraniu do różnych segmentów klientów.	Produkty kultury – każdorazowo odmiennie, czerpiące wartość z unikatowości.	<ul style="list-style-type: none"> • Stosowanie opcji wysokiej jakości w tworzeniu oferty kulturalnej jako odpowiedzi na konkurencję ze strony oferty standardowej, o niższym poziomie artystycznym. • Tworzenie nowych standardów w ofercie kulturalnej miasta – zarówno w zakresie artystycznym, jak i organizacyjnym – prowadzące do dystansowania innych obszarów wraz z ich ofertą.
Ułatwianie przestrzennej dostępności do produktu, łatwość korzystania z produktu, minimalizacja wysiłku odbiorcy w związku z korzystaniem z produktu.	Produkty kultury – źródło przyjemności estetycznej lub relaksu psychicznego, ale jednocześnie pretekst do refleksji, wysiłku intelektualnego, czy nawet prowokowania odbiorcy.	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie oferty wydarzeń kulturalnych nie tylko w centralnych przestrzeniach miasta, ale także w dzielnicach, z wykorzystaniem potencjału społeczności lokalnych oraz dzielnicowej infrastruktury. • Ułatwianie dostępności do oferty kulturalnej miasta w zakresie informacyjnym i transportowym. • Rozwijanie edukacji kulturalnej ułatwiającej odbiór sztuki przez mieszkańców. • Organizowanie wydarzeń w formie zbliżającej odbiorcę do kreatora, a przez to ułatwianie pełnego odbioru treści i wartości dzieła.

<p>Tworzenie poczucia przynależności do grupy uznawanej za prestiżową z tytułu korzystania z określonego produktu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Korzystanie z kultury jako potwierdzenie przynależności do grupy społecznej lub subkultury. ● Kultura wysoka dająca odbiorcom poczucie elitarności. 	<ul style="list-style-type: none"> ● Precyzyjnie zorientowana oferta wydarzeń kulturalnych adresowana do starannie wyselekcjonowanych odbiorców, eksponująca wyjątkowość wydarzenia wraz z wyjątkowością odbiorcy. ● Prezentowanie dobrych przykładów zaangażowania elit intelektualnych, politycznych i ekonomicznych w życie kulturalne. ● Równoległe występowanie w ofercie miasta wydarzeń kulturalnych o istotnej skali oraz wydarzeń adresowanych do wąskich grup odbiorców o specyficznych preferencjach.
--	--	---

zdominowany przez globalne firmy posiadające duże możliwości rozwoju technologicznego i promowania swoich produktów. W tak wymagającym, konkurencyjnym otoczeniu trudno zaistnieć firmom lokalnym. Jeżeli jednak można mówić o jakiejś luce w ramach ogniwa trzeciego, to dotyczy ona nie tyle firm produkujących ile raczej sklepów sprzedających instrumenty muzyczne. Ogniwo trzecie jest w Bytomiu zdominowane przez firmy działające w reklamie. Zostały one zakwalifikowane do tego ogniwa ze względu na realizację szeroko rozumianych usług projektowania, w tym graficznego. Nie jest jednak możliwe określenie, jak ważny jest pierwiastek kreatywny w działalności tych podmiotów.

Dosyć liczna jest grupa podmiotów w ogniwie czwartym łańcucha podażowego, w ramach którego zidentyfikowano prawie setkę podmiotów. Ogniwo to w łańcuchu podażowym dla wydarzeń scenicznych i plenerowych zostało zdefiniowane jako prosta produkcja i usługi, które mogą być użyteczne dla instytucji i firm omawianego przemysłu kreatywnego. Nie są to podmioty, które tworzą lub wykorzystują w istotnym zakresie wartości kulturalne. W przypadku Bytomia są to głównie podmioty zajmujące się powielaniem i wydawaniem, czyli usługami, które są niezbędne do utrwalania i upowszechniania wydarzeń.

Bardzo słabo reprezentowana jest w Bytomiu warstwa piąta. Znalazły się tam podmioty udostępniające w różnej formie produkty kultury, oraz podmioty wspomagające organizację wydarzeń prostymi usługami. Należy podkreślić wyraźny deficyt małych podmiotów organizujących wydarzenia w mniejszej skali, ale dających możliwość zaistnienia twórcom mniej znanym, debiutującym, czy niszowym.

Omawiając sekwencję budowania produktu rynkowego, jakim są wydarzenia sceniczne i plenerowe, warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden

Tabela 9

Liczebność podmiotów związanych z wydarzeniami scenicznymi i plenerowymi w Bytomiu według warstw łańcucha podażowego (2008 r.)

Branże na podstawie ogniw	Źródło informacji lub wskazane konkretne podmioty brane pod uwagę w analizie	Liczba podmiotów
Ogniwo 1 (225 podmiotów)		
Kluczowe instytucje sektora kultury w dziedzinie sztuk performatywnych	<ul style="list-style-type: none"> ● Opera Śląska, ● Śląski Teatr Tańca, ● Bytomskie Centrum Kultury, ● Bytomska Orkiestra Kameralna Camerata Impuls, ● kwartet Akademos, ● Chór Mieszany pw. św. Grzegorza Wielkiego, 	6
Inne instytucje kultury zaangażowane w aktywności z dziedziny sztuk performatywnych	<ul style="list-style-type: none"> ● 12 galerii organizujących imprezy lokalne, regionalne, międzynarodowe, w tym: Centrum Sztuki Współczesnej „Galeria Kronika”, Galeria Sztuki Użytkowej „Stalowe Anioły”, 	12
Działalność artystyczna i rozrywkowa pozostała	PKD: Sekcja O, Grupa 92.3	119
Artystyczna i literacka działalność twórcza	PKD: Sekcja O, Klasa 92.31	70
Działalność bibliotek i archiwów	PKD: Sekcja O, Klasa 92.51	2
Działalność muzeów i ochrona zabytków	PKD: Sekcja O, Klasa 92.52	6
Ogniwo 2 (29 podmiotów)		
Impresariaty oraz podmioty wspomagające techniczno-organizacyjną stronę wydarzeń	<ul style="list-style-type: none"> ● impresariat „Akademos” ● impresariat „Mariona” ● impresariat BCK ● Elektrociepłownia Szombierki 	4
Działalność związana z filmem i przemysłem wideo	PKD: Sekcja O, Grupa 92.1	18
Podmioty wsparcia finansowego, organizacyjnego, prawnego	<ul style="list-style-type: none"> ● Fundacja Tańca Współczesnego, ● Fundacja Śląskiego Teatru Tańca, ● Polskie Stowarzyszenie Tańca Współczesnego, 	3

Edukacja artystyczna i łowcy talentów	<ul style="list-style-type: none"> • Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. F. Chopina, • Ogólnokształcąca Szkoła Baletowa im. L. Różyckiego • Wydział Teatru Tańca PWST im. L. Solskiego w Krakowie • Yamaha – szkoła muzyczna 	4
Ogniwo 3 (142 podmioty)		
Produkcja instrumentów muzycznych, sprzedaż instrumentów, konserwacja i naprawa instrumentów	PKD: Sekcja D, Klasa 36.30.Z – wykazany 1 podmiot internetowy katalog firm – wykazane 2 podmioty	2
Agencje artystyczne	na podstawie informacji internetowych	2
Reklama	PKD: Sekcja K, Grupa 74.4	138
Ogniwo 4 (98 podmiotów)		
Działalność wydawnicza	PKD: Sekcja D, Klasa 22.1	24
Działalność poligraficzna	PKD: Sekcja D, Klasa 22.2	68
Reprodukcja zapisanych nośników informacji	PKD: Sekcja D, Klasa 22.3	6
Ogniwo 5 (11 podmiotów)		
Sklepy muzyczne, sklepy <i>on-line</i> ,	przybliżenie na podstawie informacji zamieszczonych na portalach internetowych	2
Działalność radiowa i telewizyjna	PKD: Sekcja O, Podklasa 92.20.Z	8
Miejsca udostępniane na organizację wydarzeń	kluby muzyczne – na podstawie informacji internetowych	1
Razem		505

Źródło: Opracowanie własne – szacunek na podstawie danych US w Katowicach oraz informacji ze źródeł miejskich.

aspekt współpracy między podmiotami lokalnymi, nawiązujący do pewnej sprzeczności występującej między dążeniami i aspiracjami twórców a oczekiwaniami odbiorców. Twórcy, zwłaszcza najbardziej ambitni, zdolni do tworzenia niekonwencjonalnych dzieł o wysokim poziomie artystycznym, często są narażeni na brak zrozumienia, a ich sztuka ma trudności w widocznym zaistnieniu na rynku, który jest kształtowany i zdominowany przez masowe media. Z kolei znaczna część odbiorców oczekuje na ofertę kulturalną przystosowaną do możliwości percepcji, które są warunkowane przez indy-

widualne cechy odbiorcy oraz jego wyedukowanie. Można powiedzieć, że warunkiem, a może nawet nieodzownym elementem efektywnego tworzenia oferty kulturalnej jest stałe doprowadzanie do spotkania – rozumianego raczej metaforycznie niż wprost – twórcy i odbiorcy. Do urzeczywistnienia tego spotkania konieczna jest jednak skłonność obydwu stron do „opuszczenia” swoich pozycji i chęć wzajemnego zrozumienia. Oznacza to, że twórcy powinni uwzględniać, w treści i formie swoich działań artystycznych, oczekiwania i możliwości odbiorców (czego nie należy absolutnie utożsamiać z rezygnacją z ambicji artystycznych i spływaniem przekazu), zaś odbiorcy muszą być gotowi nie tylko do bezkrytycznej i łatwej „konsumpcji” dzieła, lecz także do zmierzenia się z trudnościami, które często charakteryzują obcowanie z ambitnymi przejawami kultury.

Ryc. 3. Łańcuch kształtowania kompetencji kulturowych odbiorców wydarzeń scenicznych i plenerowych

Reasumując, należy stwierdzić, że jedną z najważniejszych cech wyróżniających produkty kultury na rynku jest uzależnienie ich wartości zarówno od wkładu twórczego artysty, jak też kompetencji kulturowych odbiorcy, zdolności do odczytania przekazu zawartego w utworze oraz wrażliwości warunkującej pełne przeżycie kontaktu z dziełem. Dlatego też, analogicznie do łańcucha podażowego odnoszącego się do kształtowania rynkowej oferty wydarzeń scenicznych i plenerowych, można zaproponować łańcuch kształtowania kompetencji kulturowych odbiorców (ryc. 3).

Miasto Bytom cechuje się dużą liczbą inicjatyw zmierzających do rozwijania kompetencji kulturowych odbiorców. Na szczególną uwagę zasługują inicjatywy odnoszące się do pierwszego z ogniw na ryc. 3, tj. różnego rodzaju przedsięwzięcia w ramach edukacji do kultury. Na pewno do takich inicjatyw należy zaliczyć przystąpienie przez miasto do opracowania strategii rozwoju kulturalnego Bytomia, w której znalazły się liczne wątki związane z kulturalną aktywizacją mieszkańców. Zainteresowanie tymi zagadnieniami jest również widoczne w działalności bytomskich szkół. Nauczyciele realizują programy nauczania zarówno w swoich szkołach, jak też we współpracy z instytucjami kultury. Działania w ramach ogniwa drugiego są znacznie słabsze.

W Bytomiu występuje niedostatek mediów kulturalnych i podmiotów rynkowych skutecznie kształtujących twórcze postawy odbiorców. Główna rola w przyciąganiu zainteresowania odbiorców wydarzeniami kulturalnymi realizowanymi w mieście spoczywa na instytucjach kultury. Określenie aktywności odbiorców w zakresie kształtowania swoich kompetencji kulturalnych wymagałoby przeprowadzenia odrębnych badań. Wydaje się jednak, że bez skutecznych działań promujących ofertę kulturalną miasta wzbudzenie postaw prokulturowych wśród mieszkańców miasta postindustrialnego jest mało realne.

Literatura

- Aktywność przedsiębiorcza i konkurencyjność ekonomiczna miast w procesie restrukturyzacji aglomeracji miejskich*. Projekt badawczy nr 1 H 02C 038 30 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod kier. A. Klasika (2006-2007).
- Creative Industries and Development*, United Nations Conference on Trade and Development, 2004.
- Cunningham S., 2002, *From Cultural to Creative Industries: Theory, Industry, and Policy Implications*. University of Queensland.

- Drabina J., 2000, *Historia Bytomia 1254-2000*. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom.
- Drabina J. (red.), 2001, *Bytomskie zabytki*. Towarzystwo Miłośników Bytomia, Bytom.
- Frontier Economics, Creative Industries Performance, a Statistical analysis for DCMS*, London, 2007.
- Klasik A. (red.), 2009, *Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja*. Wyd. AE, Katowice.
- Klasik A. (red.), 2010, *Rola sektora kultury i przemysłów kreatywnych w rozwoju miast i aglomeracji*. Wyd. UE, Katowice.
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Bytomia na lata 2007-2020*, UM, Bytom, 2007.
- Nowicka E., 2007, *Świat człowieka – świat kultury*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Plan rozwoju Bytomia na lata 2011-2014*, UM Bytom, 2011.
- Program rewitalizacji Bytomia na lata 2007-2020*, UM Bytom, 2007.
- Raport o stanie miasta*, UM Bytom, 2009.
- Rozwój miast i aglomeracji oparty o sektor kultury i przemysły kreatywne*. Projekt badawczy nr N N114 237735 Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod kier. A. Klasika (2008-2011).
- Strategia rozwoju Bytomia 2009-2020*, UM Bytom, 2009.
- Strategia rozwoju kulturalnego miasta Bytomia* (projekt), UM Bytom, 2010-2011.